

УДК 27:32:001

С. Д. Абрамович

ПОЛІТИЧНА КОНЦЕПЦІЯ ХРИСТІАНСТВА В КОНТЕКСТІ РУЙНАЦІЇ ТА СПРОБ РЕСТАВРАЦІЇ АНТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті розглянуто опозицію біблійно-християнського погляду на політичну владу щодо язичницьких та неоязичницьких цінностей, серед яких значне місце посідає культ Держави і Кесаря.

Ключові слова: Царство Правди і Царство Кесаря, священство та царство, політика, вождь, монархія, політична культура.

Для того, аби вповні зрозуміти масштаб тієї духовної переміни, що її здійснила Біблія в погляді на владу, варто взяти до уваги діахронію того історичного контексту, в якому формувалася Книга книг.

Схематично розмаїття політичних моделей, які виробило людство, можна звести до двох полюсів: *необмежена влада однієї людини* – і *намагання цю необмеженість чимось зрівноважити*. Вождь, що гнобить і утискує спільноту, – прикмета архаїчного буття, в якому не гамуються пристрасті¹. Найчастіше прагнення до володарювання є виразом глибокої психічної конфліктності. Психіатрія рясніє дослідженнями *мегаломанія* (манія величч), болісного бажання здаватися надзвичайно важливим. Домінація такого психологічного типу характерна для малорозвиненого, архаїчного суспільства.

Але – *«без приводу військо гине»*, – говорить прислів'я. У стабільно екстремальних умовах боротьби з природою, навалами чужинців та деструктивними відцентровими тяжіннями всередині громади такий варіант себе, безумовно, виправдовував. Вже розгорнуто подібна модель вимальовується в епоху бронзового віку, коли розширюються товарний обмін та інші контакти між окремими спільнотами. Починаються постійні воєнні зіткнення за володіння худобою, землями, металом. У суспільстві з'являються військові керівники, що спираються на силу зброї, а з часом виникає справжній культ вождя, особистості найпотужнішої й найжорстокішої, що диктує особливе ставлення до нього – як за життя, так і після смерті. Вождь сакралізується; не вільно навіть наступити

¹ Ідентична ситуація спостерігається й серед звірів. Молодий лев вбиває ослаблого вожака й усіх левенят прайду, аби самки не годували їх і були готові до залягання з новим володарем. У стаді мавп вождь маніпулює гандикапом: великою віткою; це типологічно подібно до усіляких наших булав, скіпетрів або посохів старійшин. Одна з функцій гандикапу – бити непокірного. Залишаю на вільне осмислення проблему нашого можливого походження від тваринного предка, але архаїчна модель влади в людській спільноті, безперечно, мало відрізняється від ситуації у тваринному стаді.

на його тінь – під страхом смерті; саме вождям присвячено перші заупокійні споруди – кургани (насипи над похованнями); згодом виникають піраміди, мавзолеї й т.п. речі. Утім, вожді (ранні царі) були в язичницькі часи особами не стільки всевладними, скільки трагічними: коли володар ставав старий та немічний, його зазвичай просто вбивали на користь більш молодого та спритного.

З цього порядку кристалізується й найдавніша стабільна модель державно-політичного устрою людства – *централізована самодержавна монархія*. Коротко окреслимо ситуацію в античному світі – в широкому розумінні слова, включаючи не лише греко-римський ареал, а й Схід. Монархія виникла найперше в Стародавній Месопотамії й утвердилася у всьому Стародавньому світі. Ця модель полягала у примусовому підкоренні власного суспільства та якнайбільшого числа інших народів одноосібній царській владі, що супроводжувалося неймовірними жорстокостями. Не виняток навіть Ашшурбаніпал, найінтелігентніший серед правителів Ассирії, володар величезної бібліотеки. Недарма в епоху його правління країну називали лівгвищем лева, а Ніневію – містом крові. Характерний уривок з царського напису асиро-вавилонської доби – самовихваляння царя з приводу знищення ним близько 6 тисяч військовополонених («Клянусь богами Шамашем і Амалом, що це не брехня, а чиста правда»). Дуже подібний до Дворіччя політичний лад у Стародавньому Єгипті. На чолі держави стояв фараон, який був водночас верховним жерцем та визначав правителів областей, що спиралася на численне чиновництво й військові сили. Влада трималася на жорстокості. В одному з тодішніх написів чиновник нахваляється тим, що викликав у людей жах. Фараони буквально вимагали вбивати тих, хто їм не кориться, знищувати їхні сім'ї та саму пам'ять про цю людину. Пронизані ідеєю божественності влади царя політика та право й у Стародавньому Ірані, де склалася така ж само деспотична централізована монархія, що спиралася на бюрократично-воєнний апарат. Тут обожнюються царі, а всі піддані вважаються їхніми рабами. У мови різних народів увійшло слово *satrap* (намісник царя в певній області) як синонім свавільної тиранії. Покарання жорстокою смертю (наприклад, здирання шкіри з живих людей) стало тут звичним явищем. Цікавою є формула, яка передає внутрішньополітичну атмосферу Ірану: наблизених до царя людей, які нагядалися за сатрапами, називали «очі й вуха царя». Навіть політико-юридична структура далекого від Середземномор'я Стародавнього Китаю мало відрізняється: влада імператора – Сина Неба – вважалася божественною, й лише він мав право вбиратися в жовте – колір Сонця. Небо сповіщає імператорові свою волю, а підлеглі мусять сприймати слова імператора як волю Неба. Судочинство Стародавнього Китаю не потребує коментарів. Ось приклади з Законодавства Чжоу: «П'ять [видів покарань]: татуювання, відрізання носа, кастрація, відрізання ноги й смерть». Імператор Цинь Шіхуанді наказав закопати живцем у землю 100 000 вчених, щоб його дії перестали критично осмислювати [1].

Дещо іншу частину біблійного контексту являла греко-римська античність. Панує думка, начебто юридичний світогляд

формується саме у Давній Греції [5, с.36-37], хоча насправді сама ідея «життя за законом» сформувалася в академічному суспільстві й була спочатку пов'язана якраз із надією на справедливість царя (*kittum-u-mišarum*), що закарбується у вавилонському кодексі Хамурапі й буде енергійно переосмислене Ізраїлем. Але грецький досвід містить особливий момент: *тут вперше було усвідомлено можливість різноманітності політичних систем окрім монархії*. У Греції панував полісний лад; поліс означало «велелюдність», згодом – старогрецьке місто-державу. Саме тут формувалася *політика* (від грецьк. політикі, поліτικός) як потреба триматися установлених норм і всередині полісного багатолюддя, і в його стосунках з сусідами. Стародавні греки сформували чи не всі політичні моделі, відомі в історії: поруч з *монархією*, до якої долучилося поняття *тиранії* (зловживання царя своєю владою), тут час від часу виникали – в одному й тому само полісі – ще й *демократія*, *олігархія*, *охлократія* тощо. У Аристотеля висунуто ідею, що всякий державний устрій мусить базуватися на праві, системі законів, яка покликана забезпечити справедливість. Але й у найрозвиненіших посеред полісів Афінах не спостерігається послідовності: гуманні *Закони Солона* за певних умов змінювалися *Драконівськими законами*. І, зрештою, цей багатий політичний досвід цілком розчинився у традиційній, східній за духом, монархічній сваволі: закоханій у грецьку культуру Олександр Македонський, учень Аристотеля, спробував установити всесвітню імперію з єдиною елліністичною культурою, яку штучно насаджував серед підкорених народів. Цій ідеї суджено було довге життя, зокрема завдяки римській цивілізації. Рим у найдавніші часи теж мав інститут царів. Постаті найдавніших царів на зразок Нуми Помпілія огорнуто міфами, що обожнювали правителя. Але коли царі почали зловживати владою, римляни скасували царське управління та проголосили республіку («загальна справа»). Римом почав правити Сенат, у якому були представлені і нащадки корінних жителів міста (патриції), і ті, хто поселився тут пізніше (плебеї); обидві верстви змагалися за власні інтереси. Та коли Рим перетворився на світову державу, яка охоплювала величезні території, в тому числі й осередки давньої культури (Греція, Юдея та ін.), римляни відчували смак до всесвітнього панування. Як писав Вергілій, призначення римлянина – «правити світом». Закінчилося це все, як і слід було чекати, складанням світової імперії, дуже багатоликою та різномовною, з різним рівнем культури провінцій. Римський Сенат не міг впоратися з цим розмаїттям. На політичному обрії почали поставати полководці, які спиралися на армію та міську чернь. Починаючи з Юлія Цезаря, який проголосив себе імператором, Сенат відсторонюється від влади, а Римом, по суті, починають правити авантюристи, яким більш або менш пощастило. Не всі вони мали таланти й чарівність Юлія Цезаря: реально перед нами – галерея садистів, тиранів і розпусників, що втіляли в собі деградацію античної культури з максимальною повнотою. У книзі Светонія *Життя дванадцяти цезарів* змальовано виразні

портрети імператорів-чудовиськ – Тіберія, Нерона, Калігули, взагалі позбавлених морального почуття. До народу вони ставилися як до небезпечного ворога: характерна фраза Калігули, який шкодував, що римський народ не має однієї-єдиної голови, щоби відрубати її одним ударом. Найхарактернішою прикметою епохи стала вимога імператорів вважати їх за богів – вони брали приклад з Олександра Македонського, хоча переважна більшість претендентів на божественність не мала за душею нічого, окрім політичного цинізму. На площах римських міст з'явилися грандіозні статуї імператорів – часто у вигляді античного божества – перед якими палав вічний вогонь, і перехожі мусили кидати туди жменьку пахоців, аби засвідчити свою віру в божественність імператора. Саме за відмову робити це постраждала величезна кількість християн. Водночас практичні римляни, переконавшись, що деякі імператори царюють не більше року, знайшли дотепне рішення: робилась велична статуя, голова якої могла легко змінюватися на іншу: після чергового державного перевороту на залізний стрижень, вмурований в шию статуї, настромлювалась нова голова. Коли згаданий Калігула дізнався, що в далекій Юдеї, яка тоді перебувала в залежності від Риму, існує Храм Єдиного Бога, володаря неба й землі, то він наказав відправити туди свою статую, аби встановити її в цьому храмі: цезар всерйоз мислив себе володарем всесвіту. Н щастя, поки статуя пливла морем до Єрусалиму, Калігулу було вбито. Словом, саме Рим породив чисто язичницький культ держави як такої, й тут людина стає її рабом. Проте в цих непростих умовах відстоялося й виправдало себе в плині часу *римське право*, яке будується на ідеї захисту особистості, недоторканості її та її приватної власності, якщо людина не вчинила злочину. Пізніше, вже у християнську епоху, римські закони були перероблені у відповідності з новими моральними нормами. Ці принципи в основному складають фундамент сучасного європейського законодавства взагалі.

Усе це – за винятком Китаю – і був той безпосередній контекст, у якому формувався свідомість Стародавнього Ізраїлю, що вперше усвідомив: Бог – це Абсолютне Добро, і перебуває не там, де груба фізична сила, а там, де правда. Центральне поняття Старого Завіту – поняття справедливості, або ж Закону, який чітко поділяв добро й зло в їхньому метафізичному ракурсі, і це відрізняло стародавнього ізраїльтянина від язичника, що жив за настроєм і вклонявся й добру, і злу – знову ж таки за настроєм. Це потужно вплинуло на політичний устрій народу.

Утім, про старозавітну політичну концепцію написано немало недостовірного. Характерне таке загальне місце, як побіжне, без належного аналізу, згадування про теократію (Б. Рассел, наприклад, в своїй «Історії західної філософії» просто зазначає, що епоха Суддів була епохою теократії). У деяких розвідках (найчастіше – істориків, політологів чи юристів) можна зіткнутися з деякою поверховістю й навіть перекрученнями. Наведу лише кілька репрезентативних прикладів. Російська дослідниця Є. Калініна

ретельно описує саму лише ідеальну модель монархічного правління, викладену в давньоєврейській сакральній книжності, не вдаючись в реальне функціонування механізму ізраїльської монархії [6]. А. Лубчинський пише про ідеалізацію в Старому Завіті монархії, причому це протиставляється новозавітному «лагідному» погляду; церква ж трактується як спадкоємиця обох цих полярних ідей одразу: «Силу державного християнства склало співвідношення принципу безмежної влади, запозиченого зі Старого Завіту, з принципом покорі і лагідності, який міститься в Євангельському вченні» [7, с.21]. Російський доктор юридичних наук А.М. Величко впевнений (*цитую мовою оригіналу*): «первым отличительным признаком Израиля являлось то, что, безусловно, он был государством теократическим и, как следствие, государством монархическим» [4, с.14]. Власне, лише теологи звертають увагу на не-простоту концепції теократії у старозавітній свідомості. Заслугує на повагу думка богослова РПЦ (*цитую мовою оригіналу, зберігаючи певні його стилістичні огріхи*): «Богу не нужны как такие – ни сильный Израиль, ни мощная Византия, ни великая Россия. Если политика и национальность ведут нас в сторону от духовных попечений, надо отказаться как от государства, так и от русскости. Отказаться в душе, не прилепляться к этому сердцем <...> Богу надо была любовь-через-послушание, ибо в последнем своем и абсолютном смысле свобода человека совпадает со свободой Самого Бога, а Бог и Господь наш Иисус Христос отдал свою свободу Отцу, Которому «быв послушным даже до смерти, и смерти крестной» (Флп. 2, 8) [3].

Почнемо з того, що політична концепція давньоізраїльського суспільства формувалася поступово. Після Мойсея, в період реконквісти Ханаану, громада євреїв керувалася Суддями на зразок Ісуса Навіна, Дебори, Самсона тощо, і це був тип військової демократії (термін Льюїса Моргана): тут, на стадії до-державності, повноправними членами суспільства виключно вважалися дорослі й здорові чоловіки (згадаймо: у кн. *Числа* дано перелік родів Ізраїлю виключно за главами родів, чоловіками); утім, *Пісня Дебори* свідчить про відсутність гендерних табу. Володарювання Суддів дійсно сигніфікує формування теократичного устрою, але ж слід зауважити, що це не була абсолютна інновація: тут певною мірою копіювалася давньоєгипетська соціальна структура: у Єгипті володарювання жерців забезпечило доволі стабільний розвиток цивілізації протягом 4,5 тис. років. Але в Єгипті цю корпорацію очолював фараон, жрець Сонця й верховний жрець взагалі. Верховними жерцями бували і правителі в інших стародавніх суспільствах – включаючи, зокрема, й стародавній Рим (Юлій Цезар в політичних цілях прагнути бути понтифіком Юпітера). У гебрійському суспільстві такої постаті принципово не мало бути: Судді, що стали на місце Мойсея, втілювали ідею колективного правління й верховенства Закону Бога. Оце вже було принципово новим: «народ святих» мав жити за сакральним правом. В язичницьких суспільствах від початку також функціонували

суд божий та право людське, але гору поступово брало останнє. Так, наприклад, у римлян понтифікальна юстиція від початку дії Законів XII Таблиць поступається *jus civile*. І коли обраному народові, який осів у Ханаані, забажалося світського царя та його суду, подібно до тих суспільств, що його оточували, цьому активно спротивився суддя Самуїл. Цікаво на цьому моменті зупинитися детальніше. Прагнення земної людини – царя – до одноосібної влади над обраним народом глибоко ображає Бога, який Сам зголосився бути Царем Ізраїлю. Самуїлові Бог каже: «то не тебе вони відкинули: ні, вони мене відкинули, щоб я не царював над ними. Так само, як завжди поводитися зо мною з того часу, як я їх вивів був із Єгипту, й досі, – покидали мене й служили богам іншим, – отак вони поведуться й з тобою» (1 кн. Сам. 8: 7-8)¹; самі ізраїльтяни визнають: «ми до всіх наших провин додали й те зло, що царя собі просили» (1 кн. Сам. 12:19). Та якщо вже народ не може взяти на себе високий труд особистісного спілкування кожного члена суспільства безпосередньо з Богом, жити за Декалогом – себто, за совістю, якщо його, народ, не задовольняє припис жерця Божого, то це значить, що він, народ, хоче, щоб за нього усе вирішувала якась одна особа, цілком подібна за ментальністю рядовому члену суспільства. Такі незрілість та малодушність є рудиментом язичницького страху перед особистим прийняттям рішень, перекладанням відповідальності на царя. Це породжувало тиранію та деспотизм, винищення підозрілих – хай би й найближчих – родичів, загальну атмосферу терору й заляканості. Обрання на царя психічно неврівноваженого, заздрісного й підозрілого Саула, який навіть забажав перехопити деякі споконвічно жрецькі функції, стало джерелом численних лих для Ізраїлю, а трагічне закінчення його царювання, ознаменоване розпачем і звертанням до волхвувачів, стало, по суті, символом морального краху монархічної моделі.

І все ж таки згодом на короткий час в Ізраїлі встановлюється справжній культ царя. Це співпадає з утворенням Ізраїльського царства, вершина політичного й культурного розвитку якого – епоха царів Давида та Соломона. Зокрема дуже вшановано Соломона, якого названо Премудрим, до уст його вкладаєно найбільш теологічно змістовні тексти групи Писань, а його афоризми старанно нотуються (*Приповістки Соломонові, Книга Премудрості Соломона*); у фольклор увійшли весільні співи про Соломона та Суламіту. Але цар при цьому аж ніяк не ідеалізується. Могутньому Давидові пророк Натан безбоязно дорікає за перелюбство з Вірсавією та зрадливе вбивство її чоловіка Урії; витончений у мудрості Соломон впадає в спокусу політеїзму – зі ввічливості до своїх жінок-язичниць, і Бог віднімає від Ізраїлю благодать миру, ознаменовану його ім'ям (שָׁלוֹם – мир).

Царі начебто можуть усе – й не мають морального права на це. У сучасній українській монографії акцентовано: «Згодом юдейська релігійна думка жорстко обмежуватиме царя в його поведін-

¹ Тут і далі – посилання на текст св. Письма у перекладі о. І. Хоменка.

ці: він мусить власноручно переписати усе Пятикнижжя й завжди носити його з собою, не мати багато майна, коней і жінок, не хизуватися і поводитися навіть скромніше, ніж звичайна людина», що різко відрізняє біблійне уявлення про царство від рабобліпного схильня перед володарем-самодуром на Стародавньому Сході [10, с.184]. Біблія постійно підкреслює царські обов'язки. Хоча цар – помазаник Божий, а піддані є рабами царя, він найперше повинен захищати народ, за який відповідає перед Богом.

Не на всіх владик Ізраїлю впливали ці приписи. Низка нечестивих царів, які поверталися до язичництва й здійснювали гоніння на релігію Ягве, виступає у Писанні цілком рельєфно; доволі пригадати Манасію, який наказав розпилити живого Ісаю дерев'яною пилою. Пригадаймо і язичницьких володарів, згаданих у Біблії, насамперед – руйнівника Єрусалиму Навуходносора, який захопив владу над цілим Сходом (Єр, 27:6). Та він не має влади навіть над самим собою і проводить сім років у стані безумства, поїдаючи навкарачки траву, немов тварина. Містким символом нестійкості такої влади постає той бовван на глиняних ногах, що його руйнацію побачив уві сні вавилонський деспот перед катастрофою. Язичницькі монархії, які постають в жахаючому звіроподібному образі у видінні Даниїла, є консолідацією сил пітьми, яким не суджено взяти гору. І в цілому опозиція *священство – царство*, яка чітко виступає в Старому Завіті, є означенням двох влад, світської та духовної, й при цьому перша – нижча щодо другої. Світська влада, хоча й усяка влада походить від Бога, *не є абсолютною*. Це різко відрізняється від політичного мислення Стародавнього Сходу, проникнутого ідеєю беззастережної сакралізації монархічної влади. З іншого боку, обожнення кесаря чи держави, до якого звівся й античний досвід, нейтралізувалося тут не самими лише соціально-політичними чинниками на зразок демократичного руху чи аристократичної опозиції, а голосом серця, що знає Бога, совістю. Без цього всяка політична боротьба перетворювалася виключно на криваві змагання. У засадах своїх європейська культура, яка утворилася шляхом активної контамінації античного та біблійного первенів, від початку потребувала твердого морального критерію. Та в античному суспільстві мораль була релятивною, бо Кривда була тут таким само поважним центром, як і Правда. Були богопокровителі не лише світлих начал, а й вбивства, крадіжки, війни. В політиці це виливалося, навіть при визнанні цінності миру й толерантності, у культ сили й агресивності та криваві війни. Навіть в ідеальній державі Платона, при визнанні «приємності» демократії, існує серйозна нерівність; сам Платон симпатизував тоталітарному ладу похмурої Спарти й тиранії.

Новий Завіт остаточно підводить ризику під ситуацією. «Кесареви – кесареви, а Богові – Боже», – каже Христос, вказуючи на динарій з профілем імператора, коли його провокаційно допитують щодо ставлення до римської влади. Не установи земного світу слід любити: «Шукайте перше Царство Боже та його справедливість, а все те вам докладеться» (Мт. 6: 33). Пілат Понтійський ніяк

не міг зрозуміти, що «царство Христа – не від світу цього»; проте симптоматично, що ерусалимська верхівка вправно скористалася в своїй інтризі проти «галілейського зайди» саме імперськими комплексами й підозрілістю римської влади, не побоявшись, подібно до Ірода, пролити невинну кров у боротьбі за власне політичне панування. Новий Завіт, протиставляючи Царству Кесаря Царство Небесне, підносить ідею духовної свободи, сприяє руйнації всякого рабства.

Наступні триста років змагання християн з язичницьким Римом продемонстрували, що слово любові здатне на руйнацію потужної, але аморальної імперії, побудованої виключно на принципі політичної домінації й насилля. Середньовіччям сформульовано нову правову ідею устами Церкви, яка, підносячи ідею розділення Граду Небесного й Граду Земного, не могла проте пасивно спостерігати беззаконня світської влади. Св. Августин твердить, що всяка влада, яка не ґрунтується на християнських цінностях, є просто згряя розбійників («De Civic Dei»). Тома Аквінант розрізнив право божественне та – як його прояв – право природне; різновидом останнього є право людське, що постійно вдосконалюється, як і сама людина. Саме Церква вплинула на те, що «в епоху Середньовіччя соціально-політичні доктрини набували етико-правового вигляду» [5, с. 135], і звичайно ж, що вона не ґрунтувалася на якомусь «принципі безмежної влади», буцімто запозиченому зі Старого Завіту. Церква, принаймні на заході, стала величезним моральним авторитетом, зв'язала жителів різномовної Європи єдиним культурним кодом, виступила справжнім духовним керівником суспільства. Політика, як зовнішня, так і внутрішня, стала *керуватися мораллю* (нехай це не завжди, звичайно, вдавалося). Біблійне розуміння необхідності «жити за Законом Правди» органічно сполучається з успадкованими від римлян принципами юстиції, римського права, що боронить особистість перед тиранією. Натомість у Візантії утвердився азійський за природою своєю цезарепапізм, панування Кесаря над Церквою, як і над усіма світськими підданими. А на Заході було й таке, що імператор Священної Римської імперії Генріх VII мусив чекати біля стін Каносси, де перебував папа, дозволу увійти – босоніж на снігу, з вірвочкою на шії: папа же бо відлучив його від церкви за прагнення ставити епископів без санкції Риму. Саме завдяки цій довготривалій вибагливості до володаря в Західній Європі навіть в суспільствах, охоплених Реформацією або духом Просвітництва, продовжували вибухати антитиранічні революції. Королі зв'язуються конституцією. Колоритна деталь: англійський король після революції XVII ст. просить у парламенту коштів на новий мереживний комірець, а парламент відмовляє: можна ще походити й у штопаному...

Однак в лоні Ренесансу не лише відродилося дивне мистецтво античності, а й розкрилися глибини тих безодень, що їх Церква прагнула запечатати. Йдеться про руйнацію морального принципу в політиці, що пов'язане з ім'ям Макіавеллі. На сьогоднішньому сайті Освіта.UA (!) усе ще можна прочитати бадью формулу:

«Одна з найважливіших заслуг Ніколо Макіавеллі полягає в тому, що він вперше в історії відокремив політику від моралі і релігії і зробив її автономною, самостійною дисципліною, із властивими їй законами і принципами, що відрізняються від законів моралі і релігії» [8]. Князь у Макіавеллі заради власного домінування й на користь держави може робити які завгодно злочини, що радянська й пострадянська наука життєрадісно трактують як «реалістичний погляд» [11; 9, с.27].

Та через кілька століть після Макіавеллі, коли стає очевидним, що без моралі політика перетворюється на елементарне зоологічне насильство, Гердером було введено термін *політична культура* – сукупність ідеалів та етичних установок. Типологію політичної культури (по суті – стадії поступового виживання насильства) встановили американські дослідники Г. Алмонд і С. Верба, які виділили *патріархальний* тип (байдужість до пануючої політичної системи – тоталітарна модель); *підданський* тип (відданість владі й пасивність індивіда – авторитарна модель); *активістський* тип (активні індивіди, здатні до боротьби за свої права – демократична модель) [2]. І модель ця не потребує особливих коментарів. Монархія виступає тут як безнадійно морально застарілий тип політичного устрою суспільства, який до вподоби хіба тим, які знаходяться на рівні патріархальної чи підданської свідомості й число яких в сучасному світі усе ж таки виразно зменшується.

Симптоматично, що незалежна від релігії наука, яка вже триста з лишнім років прагне дезавувувати християнство, врешті-решт приходиться до висновку, що аморальна політика й цинічне самоствердження малорозвиненої й хижої особистості за рахунок суспільства є усе ж таки просто печерним анахронізмом. І тут не буде перебільшенням сказати, що саме Церква, реалізуючи програму християнства – зробити людей вільними від гріха – виховала погляд на політичне насильство та тиранію як на аморальні речі, які «природні» лише для язичника. Характерне поширення в добу Модерну «етики Макіавеллі» та відновлення надій на правителя «наполеонічного» типу засвідчили небезпечність поблажливого ставлення до маніакально-компенсаторних механізмів психіки суспільних маніпуляторів з психічними вадами (як відомо, малий зріст Наполеона стимулював його прагнення до титанічних зсувів у суспільстві та воєнної агресії). На успадкованому від християнства принципі рівності людей (як істот недосконалих) ще якимось морально тримається сьгоднішнє ліберально-секуляризоване суспільство Заходу – доволі згадати про ставлення цивілізованого світу до Путіна.

Піднесення і падіння такої істоти, як Янукович, та перебіг політичної ситуації в Україні, як і загалом політичні процеси в суспільствах, що успадкували моделі візантійської ментальності з її пієтетом до Кесаря, є доброю ілюстрацією до сказаного, але це потребує окремого дослідження.

Список використаних джерел і літератури:

1. Абрамович С.Д. Культурологія : навч. посіб. / С.Д. Абрамович, М.С. Тіло, М.Ю. Чікарькова. – К. : Кондор, 2003. – 320 с.

2. Алмонд Г.А. Гражданская культура и стабильная демократия / Дэвид Алмонд, Сидней Верба // Политические исследования. – 1992. – №4. – С. 122-314.
3. Василевский Д. Теократия как форма народовластия / Дмитрий Василевский [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://sinod.ruschurchabroad.org/120809-4konf.htm>
4. Величко А.М. Идея национального теократического государства в книгах Ветхого Завета / А.М. Величко [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://vizantolog.ru/wp-content/uploads/2011/01>
5. Жоль К.К. Философия и социология права / Константин Константинович Жоль. – К. : Юринком Интер, 2000. – 480 с.
6. Калинина Е.В. Специфика древнееврейского представления о правовом положении главы государства и об идеальной форме правления, нашедшего отражение в Пятикнижии и Талмуде / Е.В. Калинина // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. – 2007. – №2. – С. 244-247.
7. Лубчинський А. Синкретичний характер Київського християнства / Анатолій Лубчинський // Християнство в історичній долі України (до 1025-річчя Хрещення України-Русі : тези доповідей науково-практичної конференції. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний ун-т ім. І. Огієнка, 2013. – С. 20-23.
8. Політична думка Макиавеллі: сутність та основні прояви // Освіта. UA [Електронний ресурс]. – Режим доступа: osvita.ua/vnz/reports/sociology/126... копия
9. Політологія: Академічний курс : підручник / А.М. Герасіна, В.С. Журавський, М.І. Панов та ін. ; М-во освіти і науки України. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : ВД «Ін Юре», 2006. – 519 с.
10. Чікарькова М.Ю. Біблійний антропоцентризм та його роль у становленні європейської культури : монографія / Марія Юрївна Чікарькова. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – 312 с.
11. Юсим М.А. Этика Макиавелли / Марк Аркадьевич Юсим. – М. : Наука, 1990. – 164 с.

С. Абрамович

ПОЛИТИЧЕСКАЯ КОНЦЕПЦИЯ ХРИСТИАНСТВА В КОНТЕКСТЕ РАЗРУШЕНИЯ И ПОПЫТКИ РЕСТАВРАЦИИ АНТИЧНОЙ КУЛЬТУРЫ

В статье рассмотрена оппозиция библейско-христианского взгляда на политическую власть относительно языческих и неоязыческих ценностей, среди которых значительное место занимает культ Государства и Кесаря.

Ключевые слова: Царство Правды и Царство Кесаря, священство и царство, политика, вождь, монархия, политическая культура.

S. Abramovich

POLITICAL CONCEPT IN THE CHRISTIANITY DESTRUCTION AND ATTEMPTS AT RESTORATION OF ANCIENT CULTURE

The article deals with the opposition biblical-Christian perspective on political power to Paganism's and Neopaganism's values, including significant place is occupied by the cult of State and Caesar. It is necessary to take into account the historical diachronic context, which formed Bible. Schematically, the diversity of political patterns that evolved by humanity can be reduced to two poles: unlimited power of one person and attempts to balance this unlimited power. A Ringleader that oppresses community is a sign of archaic being. A similar model was deployed in the Bronze

Age, when trade and cultural contacts, military clashes and a cult of the Leader were formed. Since that time crystallized the centralized autocratic monarchy being based on the forced submission of society and other folks to sole imperial power (Ancient East), which was accompanied by incredible cruelty. But it is here that formed the idea of "living the law", which was associated with the only hope on the justice king.

Greco-Roman antiquity is a bit other. In ancient Greece a stick policy of establishment norms was firstly formed. The ancient Greeks formed almost all political models known in history: the monarchy, tyranny, democracy, oligarchy, ochlocracy more. But for all that the idea of monarchy prevailed from the era of Alexander the Macedonian: he tried to create a world empire with the sole Hellenistic culture. This idea was destined to a long life thanks to Roman civilization: when Rome turned into a world power, the Romans felt a taste for world domination. Since Julius Caesar, who proclaimed himself an emperor of Rome, the empire was in fact ruled by adventurers that were more or less fortunate. In reality we face a gallery of sadists, tyrants and libertines that embodied the demoralization of ancient culture, more by token, that the Pontifical justice is eventually completely yielded to jus civile. Rome became the father of a pagan cult of the state per se.

A central concept of the Old Testament is the notion of justice or moral law, which clearly share the good and evil and influenced strongly the political structure of the nation. But political concept here was formed by degrees. After Moses, during the Reconquista of Canaan, Jewish community was guided by judges (type of military democracy), but at the same time it signified the forming of theocratic government. Though settled in Canaan, the Israelites demanded a secular king and his court, like the societies that surrounded it, and Judge Samuel objected this because king's desire for one-man ruling deeply offends the God who volunteered Himself to be the King of Israel. Such immaturity and cowardice is a relic of pagan fear of personal decisions, shifting responsibility to the king. Although in Israel a cult of the king was established for short haul (David Solomon), the king is not idealized in any way. The Bible constantly emphasizes royal duties. New Testament, opposing a kingdom of Caesar and a Kingdom of Heaven, elevates the idea of spiritual freedom, promotes the destruction of any slavery.

The Middle Ages formulated a new legal idea by the mouth of the Church, which though accenting the separation of Castle of Heaven and Castle of Earth could not passively contemplate the lawlessness of secular authorities. Biblical understanding of the need to «live by the law of truth» organically combined with the tradition of Roman law that defends person from tyranny. It is thanks to this exactingness to the ruler in Western Europe even in societies covered by the Reformation and the Enlightenment spirit, anti-tyrannical revolutions continued to explode. However, in the bosom of the Renaissance revealed the depth of the chasms that the church wanted to conceal. The typical distribution of «Machiavelli's ethics» during the Modern and restore the hope for the ruler of «Napoleonic» type shown the danger of tolerance to manic-compensating mechanisms of social manipulators' psyche with mental defects that is intently interpreted by modern consciousness.

Key words: *Kingdom of Righteousness and the Kingdom of Caesar, priesthood and kingdom, politics, leader, monarchy, paganism, political culture.*

Отримано: 14.10.2014